

## บทคัดย่อ

**ชื่อเรื่อง** ระบบและกลไกที่เหมาะสมเพื่อเอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน  
เครือข่ายรอบป่าภูกระแต ภูมิศึกษา พื้นที่ 4 ตำบลโนนกกอก ตำบลบ้านเคื่อ ตำบล  
หนองข่า ตำบลบ้านบัว อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ

**คณะผู้วิจัย** หนูไพร โสเก๋ข่า และคณะ

**แหล่งทุนวิจัย** สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ( สกว. )

**ปีที่ทำวิจัย** ตุลาคม , 2557

โครงการ “ ระบบและกลไกที่เหมาะสมเพื่อเอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน เครือข่าย  
รอบป่าภูกระแต ภูมิศึกษา พื้นที่ 4 ตำบลหากการเรียงเนื้อหาตามงานวิจัย คุณภาพชีวิตที่เกิดขึ้นกับ  
ชาวบ้าน 4 ตำบลรอบป่าภูกระแตควรจะเกิดจากการแก้ปัญหาของชุมชน 4 เรื่อง ได้แก่ 1) ปัญหา  
เรื่องปากท้อง 2) ปัญหาแล้งซ้ำซาก 3) ปัญหาเรื่องแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร 4) ปัญหาไม่มีอาชีพที่  
มั่นคง ซึ่งเราจะเห็นแนวทางการจัดการปัญหาแบบ Action Research บนความสำเร็จจากการจัดทำ  
โครงการวิจัยจำนวน 5 โครงการ เพื่อแก้ปัญหา 4 เรื่อง ได้แก่

โครงการวิจัยการศึกษาแนวทางการจัดการน้ำลำห้วยหามแหด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม  
ร่วม ภูมิศึกษา บ้านนกกะหมี่ที่ 2 บ้านโสกเขื่อนหมี่ที่ 3 บ้านสระหมี่ที่ 7 ตำบลโนนกกอก อำเภอ  
เกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ หัวหน้าโครงการได้แก่ นายประมวล บัวสระ

โครงการวิจัย รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าเพื่อเป็นแหล่งอาหาร  
ภูมิศึกษา ป่าโป่งขามโนนเดินขางและป่าภูกระแต ตำบลบ้านบัว อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัด  
ชัยภูมิ มีหัวหน้าโครงการได้แก่ คุณสุวิธ เฮ้ากก

โครงการ รูปแบบการเกษตรเพื่อการพึ่งตนเองที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ภูมิศึกษา  
บ้านท่าคร้อ หมู่ 3 บ้านนาสมบูรณ์ หมู่ 6 บ้านห้วยยางดำ หมู่ 7 และบ้านหนองโสน หมู่ 11 ตำบล  
หนองข่า อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ หัวหน้าโครงการได้แก่ นายอรร่า เสมอไว

โครงการกระบวนการแก้ไขปัญหาหนี้สินของชุมชนบ้านเคื่อพัฒนา ม.16 ตำบลบ้านเคื่ออำเภอ  
เกษตรสมบูรณ์จังหวัดชัยภูมิ หัวหน้าโครงการได้แก่ นายร้อย หาญกุลและ

โครงการ “ ระบบและกลไกที่เหมาะสมเพื่อเอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน เครือข่าย  
รอบป่าภูกระแต ภูมิศึกษา พื้นที่ 4 ตำบลโนนกกอก ตำบลบ้านเคื่อ ตำบลหนองข่า ตำบลบ้านบัว  
อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ” หัวหน้าโครงการได้แก่นายหนูไพร โสเก๋ข่า

หรือเรียกอย่างย่อ ได้แก่ การจัดการน้ำ (ต.โนนกกอก) การจัดการป่า (ต.บ้านบัว) การพึ่งตนเองในสภาพพื้นที่ (ต.หนองข่า) หนีสิน (ต.บ้านเคื่อ) โนนกกอก ตำบลบ้านเคื่อ ตำบลหนองข่า ตำบลบ้านบัว อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ” จัดทำขึ้นเพื่อค้นหาความรู้ที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ตนเอง และสามารถใช้ศักยภาพที่มีเพื่อแก้ไขและพัฒนาเครือข่าย รวมไปถึงการสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชนรอบป่าดงพญาไฟ ให้อำนาจตัวคนที่แท้จริงของตนเอง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่รอบพื้นที่ป่าดงพญาไฟให้ดีขึ้นเป็นเป้าหมายสูงสุด

ภูกระแต มีลักษณะเป็นภูเขาหินขนาดเล็ก ตั้งอยู่ในอำเภอเกษตรสมบูรณ์ มีพื้นที่ทั้งหมด 7,600 ไร่ มีอาณาเขตครอบคลุม 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลบ้านเคื่อ ตำบลบ้านบัว ตำบลหนองข่า และตำบลโนนกกอก มีประชากรทั้งหมด 108,896 คน ส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรม ป่าภูกระแตยังเป็นป่าที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตชุมชนในด้านต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม ประเพณี และวัฒนธรรม มาตั้งแต่สมัยทวารวดี จากหลักฐานโบราณวัตถุ โบราณสถานที่มียุขารอบภูกระแต แต่ต่อมาได้อพยพไปตั้งหลักแหล่งที่อื่นเนื่องจากภัยสงครามพื้นที่จึงปล่อยรกร้างราวปลายรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2450 นายสา ภูมิমনาว ชาวบ้านหมากนาว ได้ชักชวนและรวบรวมญาติพี่น้องเดินทางอพยพหนีภัยไข้ทรพิษ มาร่วมกันก่อตั้งและบูรณะหมู่บ้านเมืองกลางบริเวณตำบลบ้านเคื่อ ขึ้นใหม่อีกครั้ง จนมีประชากรย้ายมาอยู่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ป่าภูกระแตจึงได้ทวีความสำคัญขึ้นทั้งมีไม้ไว้ใช้สอยสร้างบ้านเรือนอาศัยคุ้มภัย บรรดาสัตว์บางตัวยังได้เป็นอาหาร และแมกไม้สมุนไพรล้วนใช้ปรุงเป็นยา ยามเจ็บไข้ได้ป่วย ผู้คนและวัฒนธรรมจึงยังคงอยู่คู่กับผืนแผ่นดินเรื่อยมา ไม่ว่าจะเป็นการนับถือพุทธศาสนารวมถึง ฮีต 12 กอง 14 ประเพณีโบราณของชาวบ้าน 4 ตำบลร่วมกันสร้างน้ำพระวัดถ้ำภูกระแต ช่วงสงคราม ความสัมพันธ์เป็นแบบญาติพี่น้องแบบง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 ถึง พ.ศ. 2514 รัฐบาลใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ทำให้มีนายทุนเข้ามาทำป่าไม้ (เกิดการสัมปทานป่า) ภูกระแตก็เหลือแต่ชื่อ มีการจับจองพื้นที่เพื่อการเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยว ทำให้ชาวบ้านต้องพัฒนาตัวเอง เงินนำหน้า เอาไฟฟ้า เอาถนนมาให้ สิ่งที่มาคือ มีหนีสิน มีการรุกพื้นที่ป่า มีการพลัดพรากจากครอบครัวเพื่อทำงาน ภัยพิบัติ ความแห้งแล้ง ลำห้วยดินเงิน ดินเสื่อม

ความเสื่อมโทรมและการบุกรุกป่าอันภูกระแต อันเป็นแนวกันชนของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว จึงมีหน่วยงานให้ความสำคัญที่จะฟื้นฟูสภาพป่า ในปี พ.ศ. 2537-2540 สถาบันสิ่งแวดล้อมไทยโดย หัวหน้าเขตรักษาป่าภูเขียว และกำนัน 4 ตำบลช่วยกันฟื้นฟูสภาพป่า แต่ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรเพราะการเน้นการปลูกป่าแต่ขาดส่วนร่วมจากชุมชน พ.ศ.2541 กลุ่มนักอนุรักษ์ นักวิชาการและ NGO ในพื้นที่จึงได้รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่ม “เครือข่ายองค์กรชาวบ้านเกษตรกรดินภูเพื่อการพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อม” เป้าหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คนใน

ชุมชนบริเวณรอบป่าภูกระแตให้ดีขึ้นควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ดิน น้ำ ป่า) ในท้องถิ่น

การดำเนินงานขององค์กรเครือข่ายตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 – 2550 มีลักษณะขึ้นๆ ลงๆ เป็นช่วงๆ ขึ้นอยู่กับการสนับสนุนปัจจัยแหล่งทุนจากภายนอก และการดำเนินงานภายในขององค์กรเอง

การดำเนินงานอันเป็นหัวใจของความสำเร็จของเครือข่าย ได้แก่ การสนับสนุนให้กลุ่มออมทรัพย์พึ่งตนเองได้ โดยลงไปสนับสนุนเกือบทุกหมู่บ้าน แต่เนื่องจากการฝนแล้งไม่ได้ผลผลิต และขาดความรับผิดชอบในการส่งเงินคืน ตลอดจนการจัดทำระบบบัญชีที่ขาดประสิทธิภาพ จึงเกิดความรู้สึกไม่ถ้อยกัน งานของกลุ่มและเครือข่ายก็เข้าสู่ช่วงขาลง แต่ป่าไม้กลับเริ่มฟื้นตัวให้เห็นเป็นป่าชุมชนรอบภูกระแต ทุกตำบลมีป่าชุมชนที่จะต้องดูแลด้วยตนเอง สำหรับระบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนรอบป่าภูกระแต มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนรอบป่าภูกระแต โดยมีปัจจัยนำเข้า ได้แก่ องค์กรเครือข่ายเกษตรกรดินภู หน่วยงานราชการ หน่วยงานองค์กรบริหารส่วนตำบล ชาวบ้าน NGO พระสงฆ์ กระบวนการ ได้แก่ 1) การผลักดันองค์ความรู้จากงานวิจัยทั้ง 4 เรื่องสู่การปฏิบัติจริงในเรื่อง การจัดการป่าเป็นแหล่งอาหาร การจัดการน้ำ การเกษตรที่มีความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ การจัดการปัญหาหนี้สิน 2) การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการนำเอาอัตลักษณ์รากเหง้ามาแก้ปัญหาระดับพื้นที่ ได้แก่ ประเพณีสืบชะตาน้ำ ประเพณีสงกรานต์ พระ วัฒนธรรมงานศพ การบวชป่า หลักคิดแบบโยนิโสมนสิการ และผลผลิตได้แก่การทำ การเกษตรที่มีความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ส่งผลให้หนี้สินลด และมีสภาพผืนดินมีความเหมาะสมต่อการเกษตร ทำให้มีอาหารที่ปลอดภัยและเพียงพอเป็นรายได้หล่อเลี้ยงครอบครัว มีป่าเป็นแหล่งอาหารที่เพียงพอและสร้างรายได้ให้คนในชุมชน มีปริมาณน้ำที่พอเพียงกับการเกษตร

กลไกการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนรอบป่าภูกระแต ได้แก่ การจัดสรรทรัพยากรและการจัดองค์กร หน่วยงานหรือกลุ่มบุคคลให้เป็นผู้ดำเนินงาน

**ขอขอบคุณ**

**คณะผู้วิจัย**

**กันยายน 2557**